

Інновацією для роботи факультету дошкільної та початкової освіти буде введення спецкурсу з питань Фрєобель-педагогіки, мас-медіа в дошкільній освіті.

За ініціативи декана факультету проф. Петухової Л.Є. рекомендовано розпочати роботу зі створення музею іграшки на базі кабінету дошкільної освіти.

Кафедра дошкільної освіти проводить систематичну роботу з підготовки студентів спеціальності “Дошкільне виховання” до проходження практики у Євангельському Фрєобельському семінарі. Систематично відбуваються засідання Лінгвістичного клубу, роботою якого керує викладач кафедри Сорока О.Ю.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, необхідність існування єдиного освітнього середовища, значущість діалогу й взаємозбагачення наукових досліджень України та Німеччини зумовлені об’єктивними і незворотними процесами глобалізації культури, освіти й актуалізують потребу рефлексії історичного досвіду розвитку дошкільної педагогіки в контексті традицій та інновацій з метою збереження власної національної ідентичності, презентації на міжнародному рівні свого культурно-освітнього потенціалу. Саме в аналізі зазначених аспектів існування сучасного простору дошкільної освіти і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cristal D. Global Understanding for Global English // Лінгвістика и межкультурная коммуникация: Вестник Московского университета. – М., 2001. – Серия 19. – №4. – С.20.
2. Богущ А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М.Богущ. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: “Академвидав”, 2006. – 456 с.

УДК 37.018.2 (477.7) “18”

В.Ю. Щербина

ВПЛИВ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті розкриваються особливості шлюбно-сімейних стосунків між представниками різних національностей та народностей, що належать до різних етнолінгвістичних сімей, які населяли південний регіон сучасної України в ХІХ столітті.

The peculiarities of marriage-family relations between the representatives of various nationalities which belong to the different ethnolinguistics families, who populated the south region of contemporary Ukraine in nineteenth century are opening in the article.

Характер сучасних етнокультурних зв’язків в Україні значною мірою зумовлюється зв’язками народів у минулому, що історично склалися, рівнем їхнього соціально-економічного розвитку, природно-географічними та іншими факторами. Особливого інтересу набувають ці питання у плані співвідношення загального і національно-специфічного, збереження самобутніх рис і можливостей використання національних традицій.

Роль сім’ї в етнічних процесах полягає не тільки в природному відтворенні етносу, але і в передачі етнокультурних традицій. Одним із безперечних законів етнічного розвитку являється спілкування між представниками етносів, що здійснюється на різних рівнях.

Питання етнонаціональних особливостей виховання дітей у сім’ї в педагогічних дослідженнях вивчали М.Стельмахович, Г.Постовий, А.Говорун тощо. Деякі дослідники (зокрема варто відзначити таких учених, як: В.Наулко, О.Пономарьов, Л.Чижикова та ін.)

звертали у своїх працях увагу на проблему шлюбно-сімейних стосунків на території України. Однак у цих дослідженнях недостатньо висвітлено особливості створення сім'ї саме Півдня України в XIX столітті.

Мета публікації – простежити особливості шлюбно-сімейних стосунків у реаліях заселення та колонізації земель південної частини сучасної території України представниками різних етносів та національностей та їх вплив на сімейне виховання.

Усі землі України, що входили до складу Росії у XIX столітті, було поділено на дев'ять губерній з метою уніфікації системи управління і зміцнення влади на місцях. Адміністративний устрій був таким: Малоросійське генерал-губернаторство з Чернігівською і Полтавською губерніями; Новоросійсько-Бессарабське генерал-губернаторство, до якого ввійшли Таврійська, Катеринославська, Херсонська губернії та Бессарабська область (з 1873 р. – губернія), а також було утворено Київське генерал-губернаторство, куди ввійшли Київська, Волинська і Подільська губернії. У 1835 році Слобідсько-Українську губернію було перейменовано на Харківську [14: 239].

Виховання дітей у сім'ї у кожному регіоні України відрізнялося. На це впливали різні культурні, соціальні, політичні та етнічні процеси, що мали місце в цих регіонах.

У XIX столітті населення південної частини сучасної території України представляло різні національності та народності, зокрема росіяни, поляки, євреї, білоруси, молдавани, татари, гагаузи, караїми, німці та ін. Українське населення здебільшого було зосереджене в селах. Відповідно простежуються специфічні особливості взаємодії між народностями [1: 56-60].

Здавалося, що в такій ситуації повинна була б зрости кількість змішаних шлюбів українців з представниками інших національностей. Проте цьому перешкоджали мовна, релігійна чи конфесійна, державна і політична відмінності, норми і традиції звичаєвого права тощо, про що свідчить, наприклад, етнорегіональні особливості Півдня України.

За даними Всеросійського перепису населення 1897 р., у Херсонській губернії змішані сім'ї становили лише 2,7 % [10: 8]. У той час національно-змішані шлюби найпоширенішими були у великих промислових центрах і районах етнічного пограниччя, передусім українців з росіянами, менше – з білорусами та молдаванами. Рідше національно-змішані шлюби укладалися на пограниччі з угорцями та румунами. В однонаціональних регіонах міжетнічні шлюби були надзвичайно рідкісним явищем, що обумовлювалося рядом суспільних та природних умов, серед яких: політика царського керівництва, релігійні обмеження, слабкий розвиток шляхів сполучення, державні кордони, мовні та інші культурно-побутові бар'єри [7: 21-26].

У національно-змішаних селах, де етнічні контакти були регулярними, інонаціональні форми культури були більш прийнятними. Це, звичайно, послаблювало вплив етноізолюючих факторів на формування міжетнічних сімей. У змішаних російсько-українських селах міжнаціональні шлюби в окремих районах склали вже до 3 % [13: 205].

На відміну від російсько-українських українсько-білоруські та російсько-білоруські шлюби на пограниччі зустрічалися рідше, незважаючи на контакти білорусів з росіянами та українцями. Тут важливу роль відігравали відмінності в сімейно-побутовому укладі цих національностей, і передусім, у структурі сім'ї та внутрішньо-сімейних відносинах [14: 239].

Найголовнішим ендогамним фактором була релігія. Більшість населення України сповідувала християнство (українці, росіяни, поляки, білоруси, болгари, греки), євреї й караїми – іудаїзм, татари були мусульманами. Конфесійні заборони були одним із бар'єрів у розвитку міжетнічних шлюбів і ступінь їх розповсюдження значною мірою залежала від сили впливу церкви. Відомо, що кожне віровчення забороняло шлюби з іновірцями, однак межа заборони була різною. Найнепримиримішим до міжетнічних шлюбів був іудаїзм. Він строго забороняв євреям одружуватися з представниками інших релігій. За християнськими канонами шлюби з євреями можна було укласти в разі зміни іновірцем своєї релігії. В українських селах траплялися поодинокі випадки вихрещення євреїв, які хотіли брати шлюб з українцями. Щоправда, в таких випадках єврея чи єврейку, що відступали від віри своїх

батьків, виганяли з громади і, згідно зі звичаєм, за ними справляли поминки, як за померлими. “Вихрест”, який не належав уже до своєї громади, докорінно змінював свій спосіб життя, зрікався рідної культури, традицій та обрядів. Діти в таких сім'ях виховувалися на традиційно-побутовій культурі та релігії українців і визнавали себе українцями [13: 205]. Цілком імовірно, що доля міжнаціональних шлюбів серед євреїв була мізерною.

Католицька віра допускала міжнаціональні шлюби, але тільки у тому випадку, коли один із членів подружжя-іновірець прийме католицизм. Таке ж правило існувало й в ісламі, де було дозволено шлюби чоловіків-мусульман з представницями інших релігій, але тільки за умови прийняття ними ісламу. Суворо заборонялося укладати шлюб жінкам-мусульманкам з чоловіками, що представляли інші релігії. Православ'я дозволяло шлюби з представниками католицького віросповідання, щоправда, за деяких умов [12: 17].

Така система релігійних заборон пояснює різну ступінь міжнаціональних шлюбів між окремими націями чи народностями. Міжнаціональні шлюби є результатом взаємодії різних факторів, а не однопорядковим етносоціальним явищем. Підтвердженням цього є процес формування змішаних шлюбів (і сімей) в Південному історико-етнографічному регіоні України, де умови їх виникнення були дуже різними.

На Півдні України однією з основних причин укладання шлюбів переважно в середині етнічної спільноти була обумовленість окремих національностей і національного побуту. Ізолюваність народів, що заселяли цей край, була наслідком своєрідних історичних, соціально-економічних та політичних умов заселення краю, що найактивніше відбувалося у XVIII–XIX століттях [4: 69–172]. Саме в цей час незаселені райони Півдня України інтенсивно заселялися не тільки українцями – вихідцями з Полтавської, Київської, Подільської губерній, росіянами – колишніми мешканцями Курської, Рязанської, Орловської губерній, білорусами, що були вихідцями з Мінської губернії, а й іноземними колоністами, серед яких варто зазначити болгар, гагаузів, молдаван, греків, німців, шведів, австрійців, сербів та ін., що поселялися тут компактними поселеннями – колоніями. Причому лише однонаціональні колонії лише в окремих випадках об'єднувалися в одне село. Наприклад, поселення німців та шведів на території сучасної Херсонської області (варто відзначити села Благодатівку, Високопілля, Зміївку) [7: 284, 300, 187]; болгар, гагаузів, румунів та молдаван – Одеської області (болгари – такі села, як: Задунайка, Виноградівка, Острівне, Болград, Василівка та ін. [6: 194, 211, 360, 393]; гагаузи мешкали у Нових Троянах, Кислицях тощо [6: 390, 468], румуни та молдавани – у Лиманському, Новоселівці, Чорнозі та ін. [4: 620, 733,], австрійці – Жовтий Яр [6: 820], серби – Сербка [6: 564]); білорусів – Миколаївської області (наприклад, у Киселівці, Тузлах) [5: 727, 228].

Слід зазначити, що іноземні колоністи отримували від російського уряду, що був зацікавлений у заселенні цього регіону, різноманітні пільги і матеріальну допомогу [12: 17]. Звичайно, іноземні колоністи відрізнялися від місцевого населення особливостями побуту, укладу життя, соціального та економічного становищами, існував мовний бар'єр. Усе це не сприяло широкому поширенню укладанню шлюбів між колоністами та місцевим населенням. Також однією з умов неукладання колоністами національно-змішаних шлюбів було їх виселення з колоній, а, відповідно, і втрата всіх пільг, якими вони користувалися. Небажання позбавитися пільг та прав колоніста стримувала колоністів укладати шлюби з українцями. Характерно, що однонаціональні шлюби не укладалися колоністами навіть у тих випадках, коли важко було знайти партнера для створення сім'ї [4: 110]. Наприклад, молоді чоловіки-шведи їздили до інших шведських поселень в Україні і Росії у пошуках наречених [15: 103]. Відносно практики укладання шлюбів у менонітських колоніях Південної України можна відзначити наступне. У першій половині XIX ст. шлюбний вік серед чоловіків був 23–24 роки та трохи більше 21 року для жінок. Шлюбний вік регламентувався, тому що молодь спершу повинна була похреститися після складання іспитів із знання Біблії, і лише після цього мала можливість одружуватися [3].

Найчастіше національно-змішані шлюби були розповсюджені серед сербських колоністів, що було обумовлено умовами їхнього розселення. Серби не переселялися хвилями і не селилися компактними групами, як інші переселенці, а були розселені невеликими групами серед українців, болгар, молдаван та інших народів Півдня України. Основна кількість міжнаціональних шлюбів була укладена між сербами та українцями. Були шлюби між сербами та молдаванами та болгарами. Цьому сприяла близькість мови, вірувань, звичаїв та традицій.

На відміну від сербів колоністи інших національностей розселилися компактно: окремими селами чи групами сел. Відповідно до цього змішані шлюби в їхньому середовищі практично не укладалися. Найміцніші внутрішньоетнічні зв'язки були характерні для греків, чому сприяв мовний бар'єр, відмінності в культурі побуту, політика грецької церкви, яка прагнула зберегти свою ізолюваність та замкнутість [8: 55]. Саме тому греки дуже рідко одружувалися з українцями, білорусами, вірменами, молдаванами чи росіянами, навіть незважаючи на єдину віру. Зустрічалися лише поодинокі випадки укладання шлюбів між греками та татарами і вірменами, болгарами і молдаванами [2: 65]. Подібна закономірність прослідковувалася і в середовищі інших національностей Півдня України: серед українців, молдаван, болгар, гагаузів. У районах їх компактного розселення національно-змішані шлюби укладалися значно рідше, ніж в етнічнозмішаних. У той же час коло вибору партнера для шлюбу в районах їх дисперсного розселення було ширшим. Там вони частіше одружувалися не тільки з іноземними колоністами, але й з місцевим населенням [11: 65].

У середовищі поселенців із внутрішніх районів України та Росії (українців, білорусів, росіян, вірмен та ін.) національно-змішані шлюби зустрічалися значно частіше, що, звичайно, було пов'язано з близькістю їх культур, господарської діяльності, релігії. Найпоширенішими були українсько-російські, українсько-, російсько-білоруські поєднання.

Незважаючи на бар'єри, українці, росіяни, що мали певні пільги від російського уряду, поєднувалися у шлюбі з іноземними колоністами, адже у такому випадку у них залишалося право на пільги та матеріальну допомогу від держави.

Таким чином, у процесі формування змішаних родин простежується певна шлюбна вибірковість, що обумовлена, по-перше, соціально-економічними, історичними, політичними, релігійними факторами. По-друге, представники різних національностей прагнули зберегти свою культурну, релігійну та національну ідентичність.

Не можна і відкинути такий фактор, як любов та взаємна прихильність як основа створення нової родини. Навпаки, дуже часто саме цей фактор відігравав важливу роль, адже нерідко молодим, що представляли різні національності, доводилося йти проти волі батьків та громади, що в свою чергу призводило до відмови батьків справляти весілля і позбавлення приданого. Ще одним мотивом до створення міжнаціональних шлюбів була диспропорція чоловічого та жіночого населення, тому нерідко іноземним колоністам доводилося не зважати на національну приналежність партнера для шлюбу, а одружуватися з представниками інших народностей та національностей.

Усі названі обставини безперечно являються винятковими, як винятковими були і міжнаціональні шлюби. Практика їх укладання обмежувалася господарськими умовами, що впливали, в свою чергу, на формування міжнаціональних орієнтацій. У цілому різноманітні етнічні прошарки населення не були прихильниками міжнаціональних шлюбів навіть за дружніх відносин з інонаціональним населенням, вважаючи їх укладання небажаним, а в деяких випадках ганьбою для сім'ї.

Таким чином, слід зауважити, що в умовах заселення Півдня України в XVIII та XIX століть та розселення на його території представників різноманітних національностей та народностей, були зафіксовані національно-змішані шлюби. Щоправда, вони укладалися передусім між представниками споріднених національних, культурних, релігійних та суспільно-політичних умов, побуту. Винятково рідким явищем було створення родини між людьми, що сповідують різні релігії, далекими за етнічними та національними особливостями.

Виховання дітей у різних за етнічним складом сім'ях відрізнялося залежно від того, до якої народності належали члени родини. Відмінність між чоловіком та дружиною в сфері соціально-економічних та релігійних відносин найбільше впливало на структуру сім'ї, сімейні звичаї та обряди, а це в свою чергу, – на мету, зміст, методи, прийоми і форми виховання дітей у сім'ї. На формування складу сім'ї в міжнаціональній сфері впливала особливість взаємодії культур, з яких створена сім'я. Результат же взаємодії залежить від ступеню близькості культурно-побутових показників етносів, що контактують у сфері шлюбних стосунків. Відомо, що величина сім'ї складається під впливом соціально-демографічних процесів і явищ, що визначаються не тільки умовами життя сім'ї, але й етнотемографічним суспільним побутом, нормами поведінки, що стосуються народження чи відмови від народження, спільному чи окремому проживанню неодружених дітей з батьками і т.д. Наприклад, для росіян-переселенців характерною була велика сім'я, що складалася із батьків, одружених і неодружених дітей. Шведсько-німецькі чи шведсько-українські сім'ї були багатодітними (до 10-13 дітей) [16: 103]. Середня менонітська сім'я налічувала 10-12 дітей [4].

Таким чином, формування етнічної самосвідомості дітей у міжнаціональних шлюбах ускладнювалася. Якщо діти повинні були обирати національність одного з батьків, то це не означало, що переривалася етнічна лінія іншого, адже діти переймали елементи культури національностей обох батьків (мову, обряди, традиції, етнічні стереотипи норм поведінки).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко Я.В., Данилович Н.О. Формування етнічного складу населення Південної України (кінець XVII –XIX ст.) // Український історичний журнал. – 1992. – №10-11. – С.54-62.
2. Верещка Л.І. Греки в Південному Придністров'ї: XVIII-XIX ст. // Историческое краеведение Одесщины.-Сб.матер. – Вып.1. – 1979. – С.65-66.
3. Державний архів Дніпропетровської області, ф.134, оп.1, спр. 212.
4. Дружинина Е.И. Южная Украина в 1800-1825 гг. – М.1970. – 383 с.
5. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К. 1971.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. – К. 1969.
7. Історія міст і сіл Української РСР. Херсонська область. – К. 1972.
8. Наулко В.И. Развитие межэтнических связей на Украине: (Историко-этнографический очерк). К., 1975.
9. Козлов В.И. О влиянии религиозного фактора на плодovitость. – В Кн.: Изучение воспроизводства населения. – М., 1968. – С.189.
10. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год. Херсонская губерния. – С.-Пб., 1904. – Т. XLVII. – 319 с.
11. Пономарев А.П. Развитие семи и брачно-семейных отношений на Украине, Этносоциальные проблемы. – К., 1989.
12. Свод законов Российской империи. – С.-Пб., 1857, т.10, разд.1, ст.17.
13. Українське народознавство: Навч. посібник / За ред. С.П.Павлюка. Передмова М.Г.Жулинського. – 3-є вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 568 с.
14. Федяєва В.Л. Етнорегіональні особливості виховання дітей у сім'ї Півдня України XIX століття // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ. – 2006. – №19. – С.238-243.
15. Чумаченко Г. Шведські поселення на Півдні України // Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 2-3. – С. 101-110.